



**Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**



Published by

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Winter 2022 / 9-4

<https://doi.org/10.46868/atdd.269>

## **Karaburun Kazası Hasseki (Haseki) Köyü Osmanlı Dönemi Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme**

**İlker Mümin Çağlar\***

**ORCID: 0000-0002-8979-8113**

**Cengiz Gürbıyık\*\***

**ORCID: 0000-0002-9325-9841**

**Abdullah Doğtekin\*\*\***

**ORCID: 0000-0002-5070-3666**

### **Öz**

Zamanın sessiz tanığı olan mezar taşları hem yüzeyinde bulunan kitabesiyle hem içerdiği motif ve süslemelerle hem de yapımında kullanılan malzemenin cinsiyle geçmişe ait değerli bilgiler sunmaktadır. Kitabeli mezar taşları bir nevi mevtanın hüviyet cüzdanı gibidir. Burada ölen kişinin adı, baba ismi, unvanı, lakabı, mesleği, evli bir kadınsa eşinin ismi hatta bazen vefat sebebi gibi ifadeler yer alabilmektedir. Bu bilgilerin yanında mezar taşı kitabelerinde geçen dua ve niyaz içeren tabirlerden, kitabenin ait olduğu dönemin dili ve edebiyatı hakkında fikir de edinilebilir. Ayrıca kitabelerdeki taş işçiliği, süslemelerde kullanılan motifler, mezar taşları için seçilen malzemenin niteliği gibi hususlar kitabelere ulaşılan sahadaki iktisadi, kültürel ve sanatsal yapıya dair tarihi seyri de ortaya koyabilmektedir. Mevcut çalışmanın konusunu, önceleri Aydın vilayetinin İzmir sancağına tabi bir nahiye iken, 19. yüzyılın sonlarına doğru İzmir'e bağlı bir kaza haline gelen Karaburun'un Hasseki köyü civarında tespit edilen, 60 adet Osmanlı dönemi mezar taşı kitabesinin değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** İzmir, Karaburun, Hasseki Köyü, Mezar Taşı, Mezar Kitabesi

**Gönderme Tarihi:** 06/09/2022

**Kabul Tarihi:** 29/11/2022

\*Dr. Öğretim Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Manisa-Türkiye, magnisa45@hotmail.com

\*\*Dr. Öğretim Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Manisa-Türkiye, cengizgurbiyik@gmail.com

\*\*\*Dr. Öğretim Görevlisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Manisa-Türkiye, abdullahdogtekin@hotmail.com

**Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:**

ÇAĞLAR, İ. M.- GÜRBIYIK, C.- DOĞTEKİN, A., "Karaburun Kazası Hasseki (Haseki) Köyü Osmanlı Dönemi Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 4, 2022, s.1574-1601.

## An Investigation on Tombstones of Hasseki (Haseki) Village the Karaburun District of the Ottoman Period

İlker Mümin Cağlar\*                      Cengiz Gürbıyık\*\*  
ORCID: 0000-0002-8979-8113      ORCID: 0000-0002-9325-9841  
Abdullah Doğtekin\*\*\*  
ORCID: 0000-0002-5070-3666

### Abstract

Tombstones, which are silent witnesses of the time, provide valuable information about the past, both with their inscription on the surface, motifs and ornaments they contain, and the type of material used in their construction. Tombstones with inscription are like identity card of the deceased. Here, there may be expressions such as the name of the deceased, father's name, title, nickname, profession, if she is a married woman, the name of her wife and sometimes even the reason for death. In addition to this information, an idea about language and literature of the period to which the inscription belongs can be obtained from expressions containing prayer and supplication in the tombstone inscriptions. In addition, issues such as stonework (stone masonry) in the inscriptions, motifs used in the decorations, the quality of the material chosen for the tombstones can also reveal historical course of the economic, cultural and artistic structure in the area where the inscriptions were reached. Purpose of the present study is to evaluate 60 Ottoman-era tombstone inscriptions found around the Hasseki village of Karaburun, which became a district subject to İzmir in the later 19th century while it was once a sub-district subject to the İzmir sanjak of the Aydın province.

**Keywords:** İzmir, Karaburun, Hasseki Tombstone, Grave Inscription

**Received Date:** 06/09/2022

**Accepted Date:** 29/11/2022

---

\*Assistant Professor, Manisa Celal Bayar University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Manisa-Turkey, magnisa45@hotmail.com

\*\*Assistant professor, Manisa Celal Bayar University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Art History, Manisa-Turkey, cengizgurbıyık@gmail.com

\*\*\*Assistant Professor, Manisa Celal Bayar University, Department of Atatürk's Principles and History of Revolution, Manisa-Turkey, abduallahdogtekin@hotmail.com

**You can refer to this article as follows:**

ÇAĞLAR, İ. M.- GÜRBİYİK, C.- DOĞTEKİN, A., "Karaburun Kazası Hasseki (Haseki) Köyü Osmanlı Dönemi Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme", *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 9, Issue 4, 2022, p. 1574-1601.

## Giriş

1890'lı yıllarda Mehmed Süreyyâ tarafından farklı kaynakların yanında tarihi malzeme bakımından mezar taşı kitabeleri de kullanılarak yazılan, Sicill-i Osmânî yahut diğer ismiyle Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye olarak bilinen eser, Osmanlı dönemine dair mezar taşı kitabelerinden istifade edilerek meydana getirebilen ilk çalışmalardan biridir.<sup>1</sup> Sonraki zamanlarda daha sistemli bir şekilde, mezar taşı kitabelerinden yararlanılarak, çeşitli eserler ortaya koyulmaya başlanmıştır. Tarihin yanında başta edebiyat ve sanat tarihi olmak üzere mimari, epigrafi, taş işçiliği, hat gibi ayrı bilim sahalarına da kaynaklık eden mezar taşları temelli neşriyatın sayısı gittikçe artmıştır. Osmanlı tarihsel coğrafyasının muhtelif yerlerin iki tabe temelli benzer çalışmalara konu edinmedeki yöneliş, İzmir için de geçerli olmuştur. Hatta İzmir Karaburun Yarımadası hudutları dahilinde yer alan mezar taşı kitabelerini konu edinen çalışmalar da zaman içerisinde hatırı sayılır bir literatür meydana getirmiştir.<sup>2</sup>

İzmir Körfezi'nin kuzeybatısında bulunan Karaburun, kuzeye doğru uzanan bir yarımada olup doğu, batı ve kuzeyden deniz ile güneyden ise Çeşme kazasıyla çevrilidir. Merkez nahiyesi Ahurlu köyüdür.<sup>3</sup> Sakız Adası'nın hemen karşısında yer alması ve aynı zamanda Foça ile beraber İzmir Körfezinin girişini tutması stratejik konumunu oldukça önemli bir hale getirmiştir.

XV. yüzyılda Fatih devrine ait tahrir defterinde bir nahiye olarak gösterilen Karaburun, XVI. yüzyılda Seferihisar (Sivrihisar) ve Hereke ile birlikte Çeşme kazasının nahiyelerinden birisidir. İdari bakımdan ise diğerleriyle beraber İzmir kazası sınırları içerisinde bulunmaktadır.<sup>4</sup> XVII. yüzyıla gelindiğinde Karaburun'un bir kaza statüsünde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Evliya Çelebi'nin kaydettiğine göre bu yüzyılda Karaburun,

<sup>1</sup>Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye)*, I-IV, Matbaa-i Âmire, İstanbul H.1308-H.1311.

<sup>2</sup> Bu hususta örnek teşkil etmesi bakımından ifade edilebilecek kimi çalışmalar şunlardır: Sedat Emir, Zeynep Durmuş Arsan, Nilgün Kiper, "Karaburun Yarımadası İzmir Kırsal Mimarlık Envanteri 2004 Yılı Çalışmaları: Çullu ve Hisarcık Köyleri", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 4/2005; Sedat Emir, Nilgün Kiper, "Karaburun Yarımadası İzmir Mezar Taşları Envanteri 2004 Yılı Çalışmaları: Çullu Köyü", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 4/2005; Sedat Emir, Nilgün Kiper, "Karaburun Yarımadası İzmir Mezar Taşları Envanteri 2005 Yılı Çalışmaları: Hisarcık, Ambarseki ve Saip Köyleri", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 5/2006; Sedat Emir, Nilgün Kiper "Karaburun Yarımadası İzmir Mezar Taşları Envanteri 2006-2007 Çalışmaları I: Eski Mordoğan, Çatalkaya, Hacılar, İncecik, Kösedere ve Eğlenhoca Köyleri" *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 6/2007.

<sup>3</sup>1312 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 214-215.

<sup>4</sup>Mübahat Kütükoğlu, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010, s. 32-34.

150 akçelik bir kazadır.<sup>5</sup> XVIII. yüzyılda da kaza olarak konumunu korumuştur.<sup>6</sup> Ancak XIX. yüzyılın ortalarında bu statüsünü yitiren Karaburun; Çeşme ve Seferihisar ile birlikte nahiye olarak İzmir'e bağlanmıştır.<sup>7</sup> 1867 yılına kadar İzmir livasına bağlı olarak varlığını sürdüren Karaburun nahiyesi, 1868 yılında bir kez daha Çeşme kazasına bağlı görünmektedir.<sup>8</sup> Şer'iyye Sicilleri'nde yer alan kayıtlara göre Karaburun'un 1877 yılında nahiye olarak yeniden İzmir'e bağlandığını görmekteyiz. Nitekim 17 Şevval 1294/25 Ekim 1877 tarihinden sonraki kayıtların "Medine-i İzmir nevahinden" şeklinde başladığı görülmektedir.<sup>9</sup> Karaburun'un yeniden kaza statüsünü kazanması ise 1902 yılında gerçekleşecektir.<sup>10</sup>

Kıyı kesimleri dışında dağlık bir araziye sahip olan Karaburun Yarımadası, Urla Yarımadası'nın en yüksek ve en engebeli bölümünü meydana getirmektedir. Yarımada'nın orta kesiminde, ana çizgileriyle kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve yüksekliği 1218 metreye ulaşan Bozdağ kütlesi yer alır. Eğim değerlerinin yüksek olması nüfus, yerleşme ve arazi kullanımını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu durum nüfusun kıyı kesimlerinde toplanmasına neden olduğu gibi kıyı kesimleri dışındaki hayatı da oldukça sınırlandırmıştır.<sup>11</sup> Karaburun kazası gerek demografik gerekse de iktisadi olarak son derece yavaş bir gelişim göstermiştir. Coğrafi faktörlerin yarattığı ulaşım zorluklarının hala devam ediyor olması, ayrıca başta Çeşme ve Urla olmak üzere, daha hızlı büyüyen kıyı yerleşmelerinin varlığı bu durumun en önemli nedenlerini oluşturmaktadır.<sup>12</sup>

Karaburun sahillerinde şehrin dış dünya ile bağlantısını sağlayan altı tane iskelesi bulunmakta olup, çalışmamıza konu olan Hasseki köyü, ele alınan tarihsel dönemde ulaşımını ve ihtiyaçlarını yakın çevresindeki Bozköy, Tepeboz, Sarpıncıkve Sazak köyleriyle beraber Yeni Liman iskelesi aracılığıyla sağlamıştır.<sup>13</sup>

## 2. Osmanlı Dönemi'nde Karaburun Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı

Tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olan kazada bağcılık ve zeytin tarımı en önemli gelir kaynağı olarak ilk sıralarda yer almaktadır. XVI. yüzyılda 1529 ve 1575 yıllarına ait

<sup>5</sup>Seyit Ali Kahraman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 118.

<sup>6</sup>Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 221.

<sup>7</sup>M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 41-42.

<sup>8</sup>T. Baykara, *a.g.e.*, s. 132.

<sup>9</sup>Barış Güntürkün-Cahit Telci, *Karaburun*, Karaburun Koruma Derneği Yayını, İstanbul 1996, s. 44.

<sup>10</sup>1320 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 171; M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 42.

<sup>11</sup>B. Güntürkün - C. Telci, *a.g.e.*, s. 5-35; Şevket Işık, *Karaburun Yarımadasının Tarihsel Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2002, s. 3.

<sup>12</sup>Ş. Işık, *a.g.e.*, s. III.

<sup>13</sup>1313 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 193.

tahrir defterlerinde, Çeşme'ye bağı bir nahiye durumunda olan Karaburun'da bağı ve bahçelerden elde edilen gelirlerin hayli yüksek olduğı belirtilmiştir. Köyler arasında ise Boynak, Emirdoğan ve Balıklagu ilk sıralarda bulunmaktadır.<sup>14</sup> 1671 yılında bölgeye gelen ünlü seyyah Evliya Çelebi seyahatnamesinde Karaburun'a değinirken yörenin dağlarının verimli bağı ve zeytin ağaçlarıyla kaplı olduğundan bahseder. Önemine dikkat çekmek için “bu kazada olan bol ve lezzetli zeytin yeryüzünde yoktur.” diyerek abartılı bir şekilde vurgu yapar.<sup>15</sup> Karaburun'da yetişen üzüm ve zeytininin şöhreti Aydın Vilayeti Salnamelerine de konu olmuştur. Örneğin 1908 yılına ait vilayet salnamesinde kazanın arazisinin ekseriyetle bağılık olduğı ve en önemli gelir kaynağının üzüm olduğı belirtildikten sonra “*Karaburun üzümü ile zeytinyağı pek meşhur ve nefasetçe emsaline faiktir.*” İfadeleri kullanılmıştır.<sup>16</sup> Karaburun'da yetişen ve sultaniye, karaburuni şeklinde adlandırılan bu üzümler Osmanlı Devleti sarayında bile istenir, çok iyi kalitede üzümlerdir.<sup>17</sup> H.1313/M.1895 yılına ait vilayet salnamesinde senelik 60-70 bin kantar miktarı kuru, çekirdeksiz ve rezzaki üzümün yetiştirilmekte olduğı ve başta İzmir olmak üzere ihraç olunduğı kaydedilmiştir.<sup>18</sup> Kazada üzümün sonra yetiştirilen en önemli ürün zeytindir. H.1300/M.1882 tarihli vilayet salnamesinde yer alan bilgilere göre Karaburun'da senelik 4.600 kantar miktarı zeytin yetiştirilmekte olup, çoğunluğu makineyle üretim yapan 19 tane de yağhane bulunmaktadır.<sup>19</sup> Üzüm ve zeytinin haricinde tütün, incir, narenciye, buğday ve arpa Karaburun'da yetiştirilen diğ er ürünler arasında yer almaktadır.<sup>20</sup> Fakat bu ürünlerin üretimi oldukça kısıtlıdır. Nitekim 1895 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesinde: “*Üzüm mahsulünden başka ticaret olmayıp bir sene zarfında ahalinin idareleri için İzmir'den 8-9 bin çuval miktarı dakik, pirinç ve erzak-ı saire idhalat vuku bulmaktadır.*” ifadeleri yer almaktadır.<sup>21</sup>

Üzüm ve zeytin üretiminden sonra kaza insanının önde gelen geçim kaynaklarından birisi de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğı olup, ilk sırayı keçi, ikinci sırayı ise koyun yetiştiriciliğı alır. Bu faaliyet için yarımada geniş otlaklar bulunmamakla birlikte bölgenin iç kısımlarında az da olsa hayvancılık yapmaya müsait otlaklar mevcuttur.<sup>22</sup> 1918 yılı itibariyle kazada 23'ü Müslümanlara 10'u Rumlara ait 33 hayvan damı bulunmaktadır.<sup>23</sup>

<sup>14</sup>M. Kütükoğ lu, *a.g.e.*, s. 122-123.

<sup>15</sup>S. A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 119.

<sup>16</sup>1326 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 393.

<sup>17</sup>B. Güntürkün- C. Telci, *a.g.e.*, s. 53.

<sup>18</sup> 1313 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 193.

<sup>19</sup> 1300 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 162.

<sup>20</sup>B. Güntürkün-C. Telci, *a.g.e.*, s. 53.

<sup>21</sup>1313 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 193.

<sup>22</sup>B. Güntürkün- C. Telci, *a.g.e.*, s. 57.

<sup>23</sup>E. Serçe, *İzmir ve Çevresi Resmî ve Özel Binalar İstatistiğı 1918*, Akademi Kitabevi, İzmir 1998, s. 39.

Önemli ulaşım ve ticaret yollarının üzerinde bulunmayan Karaburun'da bu nedenle canlı bir ticari hayata da rastlanılmaz. Evliya Çelebi, “150 akçe âsumanî kazadır ve İzmir mollasının arpalığıdır. 1 camii, 1 hamamı ve 7 dükkânı var.” İfadeleriyle adeta kazanın XVII. yüzyıldaki sosyo-ekonomik yapısını tasvir eder.<sup>24</sup> Aslında arazinin engebeli yapısı ve ulaşım zorlukları nedeniyle Karaburun kazasının ticari yapısında o günden bugüne kayda değer önemde çok fazla bir gelişme görülmez. Cumhuriyet öncesi dönemde en önemli ticari ürünler üzüm ve zeytindir. Bu durum 1895 tarihli vilayet salnamesinde “...üzüm mahsulünden başka ticaret olmayıp...” şeklinde yer almaktadır.<sup>25</sup> 1908 yılına ait vilayet salnamelerinde, Karaburun'da 31 yağhane ile 29 yel değirmeninin yanı sıra çeşitli iş kollarında faaliyet gösteren 214 dükkan ve 159 mağazanın var olduğu kaydedilmiştir.<sup>26</sup> 1918 yılına ait olan “İzmir ve Çevresi Resmi, Özel Binalar İstatistiği” ise yaklaşık 10 yıl sonrasının Karaburun'undaki ticari hayat hakkında bir fikir vermektedir. Buna göre kazada 69'u Müslümanların 80'i Rumların olmak üzere 149 mağaza, 143'ü Müslümanların 178'i Rumların olmak üzere 321 dükkan, 1 depo, 29 kahvehane, 1 eczahane, 9 fırın bulunmaktadır.<sup>27</sup>

Tüm bu veriler ışığında Karaburun'un çok büyük bir potansiyele sahip olmasa da hem kendi içerisinde hem de adalar ve İzmir ile ticari münasebetleri bulunduğunu söyleyebiliriz. Bazı tarım ürünleri dışında kazanın temel ihtiyaçları çoğunlukla dışarıdan tedarik edilmektedir. Ticaret gerek yarımadanın coğrafi konumu gerekse de o dönemin ulaşım olanaklarının sınırlı olması nedeniyle deniz yoluyla sürdürülmektedir. Üretilen malların, haftanın belirli günlerinde satış için halka arz edildiği bir Pazar yeri bulunmamaktadır. Dışarıdan mal tedarikini sağlayan kişiler, bu malların satışını çoğunlukla yine kendi dükkânlarında veya taşıma yaptıkları kayıklarında gerçekleştirmektedirler. Pereme ve mavna bu ticarete kullanılan iki önemli vasıta durumundaydı.<sup>28</sup> Kazanın sahilinde altı iskelesi vardır. Dört iskelesine haftada iki defa şirket-i Hamidiye vapurları sefer düzenlemekte ve seferler ekseriyetle İzmir'e olmaktadır. Henüz telgraf hattı ve şose yolu tesis edilmemiş durumdadır.<sup>29</sup> Daniel Goffman'ın XVII. yüzyılın başlarına ait gümrük gelirleriyle ilgili vermiş olduğu bilgilerden Karaburun'un doğu kıyılarında yer alan Mordoğan ve Kösedere iskelelerinin çok

<sup>24</sup> S. A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 118.

<sup>25</sup> 1313 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 193.

<sup>26</sup> 1326 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 393.

<sup>27</sup> E. Serçe, *a.g.e.*, s. 11-18.

<sup>28</sup> Ş. Işık, *a.g.e.*, s. 22; B. Güntürkün-C. Telci, *a.g.e.*, s. 64.

<sup>29</sup> 1326 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 393.

daha eski tarihlerden beri aktif oldukları anlaşılmaktadır.<sup>30</sup> Mordoğan nahiyesi merkezi, bütün Karaburun'un ihraç mallarının hemen hemen tamamının ihraç edildiği ve ithalatının büyük bir kısmının geldiği iskelesi konumundadır. Tüm bu sınırlı ticari faaliyetler Karaburun kazasında sınırlı çerçevede küçük bir kasaba aristokrasisinin ortaya çıkmasını da sağlamıştır. En büyükleri Hocazadeler olmak üzere Kadıeminler, Hasanefendiler, Mustafa Kaptanlar ve Hafizcemaller gibi aileler bunlar arasında yer almaktadır.<sup>31</sup> Osmanlı Devleti'ne ait resmi istatistik ve yayınlarda Karaburun kazasına ait sanayi faaliyetleri hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Örneğin 1908 yılı vilayet salnamesine göre kazada 31 yağhane, 29 yel değirmeni ve Manastır köyünde faaliyet gösteren imtiyazlı bir cıva madeni fabrikası bulunmaktadır. Çıkarılan cevherler yurt dışına ihraç edilmektedir.<sup>32</sup> 1918 yılına ait olan İzmir ve çevresi resmi, özel binalar istatistiğindeki verilere göre ise Karaburun'da üç tane rakı fabrikası, 29 yağhane ve 38 yel değirmeni faaliyet göstermektedir.<sup>33</sup> Tüm bunların yanı sıra iki tane de un fabrikası vardır.<sup>34</sup> Rumların yarımada ayak basmalarıyla beraber Karaburun kazasında sosyal, iktisadi ve demografik alanlar başta olmak üzere birçok alanda olumlu veya olumsuz değişimler başlamıştır. Yunan Tarihçi Anagnostopulu, bu kazadaki Rumların tümünün Türkçe konuştuklarını kaydetmektedir.<sup>35</sup> Rumların Karaburun'a gelmeleri mimari yapıyı da etkilemiş, cadde ve sokaklar farklılaşmış, Türklerin yaşadıkları evlerden farklı, büyük ve göz alıcı binalar inşa edilmiştir.<sup>36</sup> 1895 yılında nahiye dâhilinde bulunan Müslüman ve Hristiyanlara ait köy ve mahallelerde 16 cami, 18 kilise ve 34 okul bulunmaktadır. Bu okulların 16'sı Müslümanlara ait olup, usul-u cedid üzere eğitim verirken geriye kalan 18 okul ise Rumlara aittir.<sup>37</sup> 1908 yılı vilayet salnamelerine göre ise Karaburun'da 1 hükümet konağı, 5 Karakolhane, 29 cami, 18 kilise, 8 manastır ve 36 okul bulunmaktadır. Karaburun'un Hristiyan köylerinde birer kilise mevcuttur. Cami ve kiliselerin tamiri ile muallim ücretleri ahali tarafından karşılanmaktadır.<sup>38</sup> Nail Moralı'nın 1917 yılında SmiyrnaTurque'ü kaynak göstererek verdiği rakamlara göre, Karaburun'da okul sayısının 1908 yılına kıyasen yarı yarıya azaldığı dikkati çeker. Buna göre bu tarihte kazada 14 Türk okulu, 4 tanede Rum okulu mevcuttur. Bu durumun en önemli sebebi I. Dünya Savaşı

<sup>30</sup>Daniel Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 52.

<sup>31</sup>B. Güntürkün-C. Telci, *a.g.e.*, s. 20.

<sup>32</sup>1326 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 391-393.

<sup>33</sup>E. Serçe, *a.g.e.*, s. 22-36.

<sup>34</sup>B. Güntürkün-C. Telci, *a.g.e.*, s. 61.

<sup>35</sup>Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 82.

<sup>36</sup>B. Güntürkün-C. Telci, *a.g.e.*, s. 3.

<sup>37</sup>1313 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 193.

<sup>38</sup>1326 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, s. 391-392.

yıllarında gerçekleşen Rum göçleridir.<sup>39</sup> Nitekim bir yıl sonrasında yani 1918 yılına ait İzmir ve çevresi resmi, özel binalar istatistiğindeki verilere göre Karaburun'da Müslümanlara ait 1 medrese ve 12 okul bulunurken, Rumlara ait 21 okul bulunmaktaydı. Bu durum ancak Mondros'un imzalanmasından sonra, Rumların adalar ve Yunanistan'dan geri dönmeleriyle açıklanabilir. Aynı verilere göre Karaburun'da ayrıca 28 cami, 3 mescit ve 26 kilise yer almaktadır.<sup>40</sup>

### 3. Hasseki Mezar Taşları

Hasseki2012 yılına kadar İzmir'in Karaburun ilçesine bağlı bir köy hüviyetindeyken,12 Kasım 2012 tarihli, 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile resmîyette mahalle statüsüne dönüşmüştür. 2021 yılı itibarıyla128 kişilik nüfusu ile büyüklük olarak Karaburun'un 16 mahallesi içerisinde,13. sırada yer almaktadır.<sup>41</sup>Hasseki Camii haziresinde mezarlarından sökülmiş vaziyette 22, mahallenin yukarı mezarlığında ise dikili durumda 38 adet olmak üzere, toplamda Hasseki'de Osmanlı dönemine ait 60 mezar taşı kitabesine ulaşılmıştır. Tespit edilen mezar taşlarının tamamı iyi korunmuş haldedir. Mezar kitabelerinde geçen çeşitli unvan, lakap ve sülale bilgileri, taşların sunduğu Osmanlı son dönemiyle tarihlenen dilime dair Hasseki'nin sosyal ve dini hayatına ilişkin önemli ipuçları ihtiva etmektedir. Kitabelerde en çok hacı, ağa, efendi, seyyid gibi unvanlara rastlanmıştır. Bununla beraber kadı, âlemdâr, âyan, hatib, çavuş, beşli, reis, hatun ve kadın unvanlarının da bulunduğu kitabeler mevcuttur. Bunlar içerisinde reis unvanının varlığı, bir iskeleye de sahip olan köyün içerisinde, denizcilik faaliyetleriyle uğraşanların da bulunduğunu göstermektedir.

No	Unvanlar	No	Unvanlar
1	El-Hâc/Hacı	8	Kadın
2	Ağa	9	Kadı
3	Efendi	10	Âlemdâr
4	Seyyid	11	Beşli
5	Molla	12	Hatib
6	Âyan	13	Çavuş
7	Hatun	14	Reis

*Tablo1: HassekiMezar Taşları Kitabelerinde Geçen Unvanlar*

<sup>39</sup>Nail Moralı, *Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1976, s. 127.

<sup>40</sup>E. Serçe, *a.g.e.*, s. 6-7.

<sup>41</sup><https://www.nufusune.com/karaburun-ilce-nufusu-izmir> (12.11.2022).



Genelde kişilerin fiziksel görünüşleri, karakterleri, memleketleri, mesleki durumları, kimi uzvi arazları gibi hususiyetleri üzerinden oluşan lakaplar, bilhassa geçmiş dönemlerde soyadı kullanımının da olmadığı vakitlerde, kişi ve ailesinin tanınırlığını sağlamak için zamanla sülale adlarını da kapsayacak şekilde bir hal de almıştır. Günümüzde onomastik biliminin konusu dâhiline giren bu durum, isimlerin tarihi kökenini, oluşum ve gelişim sürecini, toplumsal değerlere göre ifadesini, bunların dile getirilişi, işlevi ve kullanımına dair özelliklerini araştırmaktadır. Lakaplar ve bunlar üzerinden türeyen sülale isimleri toplumun farklı yönleriyle geliştirdiği iletişim şeklini ifade ederken, bünyesinde barındırdığı hususiyetlerle tarih, mekân, toplum ve kişi ilişkisini, ait olduğu zamanın değerleriyle beraber günümüze taşımaktadır. Hem Hasseki Camii haziresinde hem de Hasseki yukarı mezarlığında rastlanan mezar taşı kitabelerinde geçen lakapla sülale isimleri de, memleket ve fiziksel özellik belirten ifadeler başta olmak üzere, kişi ya da aile hakkındaki çeşitli hususiyetlere göre şekillenmiştir.

No	Lakap ve Sülale İsimleri	No	Lakap ve Sülale İsimleri
1	Doknalı	11	Koca
2	Bodur	12	Bayaroğlu
3	Efendioğlu	13	Solak
4	Küçük	14	İnce
5	Uzun	15	Sağır
6	Tekeli	16	Kara
7	Köse	17	Şerif
8	Çandaroğlu	18	TokneviHevâcezâde
9	Balçikoğlu	19	Bayır
10	Toban	20	Hocazâde

*Tablo 2: Hasseki Mezar Taşları Kitabelerinde Geçen Lakap ve Sülale İsimleri*

Hasseki Camii haziresi ile yukarı mezarlıkta yer alan kitabeli mezar taşlarının başlık ve süslemelerine göre göre dağılımı içerisinde, 23 kullanım sıklığıyla ilk sırada bitkisel motifli taşlar gelmektedir. Kadın mezarlarını içeren bu taşların başlıklarında bitkisel motif olarak sümbül, narçiçeği, çarkıfelek çiçeği, lale ve gül gibi çiçekleri barındıran bitkisel süslemeler ağırlıktadır. Bahsedilen mezarlıklarda çalışma konusu kapsamında 12 adet kavuk başlıklı erkek mevta için hazırlanmış mezar taşı mevcuttur. Türleri bakımından bunlar

nezkebî, burma, düz destarlı ve çapraz kavuk şeklindedir. Mezkûr kabristanlarda 8 adet fes başlıklı mezar taşına da rastlanmıştır. Bunlar erkeklere ait mezar taşları olup, Mahmudi, Mecidi, Azizi ve Hamidi çeşitleri içeren feslerdir. Tespit edilen erkeklere ait kitabeli mezar taşlarından beşinin başlığı kırıktır. Yine erkek mezar taşlarından beşinin başlığı sarık içermektedir. Başlığı cami gibi mimari motif içeren taş sayısı üçtür. Son olarak da birer kullanım sıklığıyla hiçbir süslemesi olamayan, geometrik şekilli, ay yıldızlı ve gül motifli taşlar gelmektedir. Başlığında hususi olarak gül motifi bulunan taş muhtemelen şerif veya seyyid kökenli birine aittir.

No	Başlık ve Süslemeler	Kullanım Sıklığı	No	Başlık ve Süslemeler	Kullanım Sıklığı
1	Bitkisel Motifli	23	6	Mimari Motifli	3
2	Kavuklu	12	7	Hiç Süslemesi Olmayan	1
3	Fesli	8	8	Geometrik	1
4	Kırık Olan	5	9	Ay Yıldızlı	1
5	Sarıklı	5	10	Gül Motifli	1

*Tablo 3: Hasseki Mezar Taşlarının Niteliklerine ve Süslemelerine Göre Dağılımı*

Mezar taşı kitabelerinin bazılarında mevtanın ölüm sebebi de belirtilmiştir. Bunlar içerisinde 1834 yılında tüfekle kendisini vurarak intihar eden bir kişiyle, 1814 yılında vebadan ölen iki kişi mevcuttur. Veba kaynaklı ölümler hususunda bölge geneline dair bir takım bilgilere bakılacak olursa, Ege Bölgesi'nde vebanın çok sık görüldüğü, özellikle İzmir'in uzun bir dönem boyunca peş peşe her yıl vebanın ortaya çıktığı bir şehir olduğu dikkati çekmektedir. Mahalli rivayetlere göre İzmir ve çevresinde görülen veba salgınları nedeniyle Karaburun Yarımadası'ndaki Türk köyleri viranlaşarak yok olmuşlardır. Hasseki Köyü yakınlarındaki Hisarcık Köyü mezarlığında ayrı bir yerde konumlanan 1810 tarihli toplu mezarlar da<sup>42</sup> bu dönem bölgede ciddi bir veba salgınının varlığına işaret etmektedir. Nitekim İzmir açısından 1716'dan 1720'ye, 1734'ten 1743'e, 1757'den 1763'e, 1765'ten

<sup>42</sup> S. Emir- N. Kiper, "Karaburun Yarımadası İzmir Mezar Taşları Envanteri 2005 Yılı Çalışmaları...", s. 120.

1772'ye, 1783'ten 1795'e, 1812'den 1817'ye ve 1831'den 1840'a kadarki dönemler veba salgınlarıyla geçmiştir.<sup>43</sup>

No	Serlevha	Kullanım Sıklığı	No	Serlevha	Kullanım Sıklığı
1	Hüve'lhayy	12	7	El-bâkî	3
2	Hüve'l-bâkî	11	8	Ah ölüm	3
3	Ah mine'l-mevt	10	9	Yâ rahîm	2
4	Ah mevt	6	10	Serlevhası Olmayan	2
5	Hüve'l-muîn	4	11	Hû yâ	1
6	Mevt	5	12	YâRahman	1

*Tablo 4: Hasseki Mezar Taşları Kitabelerinde Yer Alan Serlevhalar*

Mezar taşı kitabelerinin en üst kısmını içeren yazılara serlevha denir. Bu bölümde genellikle Arapça veya Farsça bazen de Türkçe olarak, çoğunlukla Allah'a hamd ü senâ veya ölüme bir serzeniş ifadesi yer almaktadır. Hasseki mezar taşları tüm bu hususları içeren örnekleri bünyesinde barındırmaktadır. 12 kullanım sıklığıyla en fazla geçen serlevha ibaresi, "O diridir" manasına gelen "Hüve'l hayy"dır. Sonrasında kitabe serlevhalarında 11 defa geçen, "O ebedidir" anlamına gelen "Hüve'l-bâkî"dir. "Ah! Ölüm yüzündendir" manasındaki "Ah mine'l-mevt" kitabelerde 10 defa tekrarlanmıştır. Mezar taşı kitabelerinde geçen diğer serlevhalar ise, 6 kez yer alan "Ah! Ölüm" anlamına gelen "Ah mevt", beş defa tekrarlanan "Ölüm" demek olan "Mevt", üç kere görülen Allah'ın sonsuzluğunu belirten "El-bâkî", yine üç defa rastlanan "Ah! Ölüm", iki kez yer bulan Allah'ın merhamet ve şefkatini dile getiren "Yâ rahîm", birer defa geçen Allah'ı zikretme manası taşıyan "Hû yâ" ve Allah'ın rahmeti ve merhametini vurgulayan "Yârahman"dır. İki mezar taşı kitabesinde ise serlevha bulunmamaktadır.

<sup>43</sup>Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, (Çev. Serap Yılmaz), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 58; Tuncer Baykara, *İzmir Şehri ve Tarihi*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1974, s. 84-85.

No	Dua	No	Dua	No	Dua
1	Meskenim dağlar başında sahraya hacet kalmadı/Yârelerim top top olmuş cerrâhahâcet kalmadı	7	İlâhî ravza-i cenân/Eyle makâmın hemân	13	Okuya bir Fâtiha rahmeten lil'âlemîn
2	Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân/Bi-hakk-ı 'arş-ı a'zâmnûr-ı Kur'ân/Gelüb kabrim ziyâret eden ihvân/Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân	8	İlâhî ente Rahmanî Recai minke gufranî	14	Âh ile zâr kıl gençliğme, Doymadım Hasret fânî/ Cihânda böyle ömür sürmedim
3	Hamlini vaz' eyler iken eyledi terk-i fenâ/Ol habîbi hürmetine mağfîret kıl yârabbenâ/ Doymayub gençliğine bu civân/Rahmete müstağrak ide gani bari hüdâ	9	Bir âdemin ne kadar olursa şânı/Âkibet iki taş olur nişânı	15	Cihâna doymadı cânım/ Ecel yakdıgırîbanım
4	Lütfeyle meskenim kıl yâHüdâbâğ-ı cenân/ Almadım dünyâ damurâdimnâ-murâd oldum bugün/Vere cennette murâdım bana hallâk-ı cihân	10	Cihâna doymadı cânım	16	İlâhî ravza-i cenân eyle
5	Nazeninim gitti cennet bağına/Firakı kaldı valideyni canına	11	İlâhî ravza-i cenân/ Eyle makâmın emin	17	Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân/Bi-hakk-ı 'arş-ı a'zâmnûr-ı Kur'ân
6	El çekip bilcümleden ettim bakâyarihleti/Terk edip geriye ve mal mülkü devleti/Kabrim ziyaret eyleyen ihvan, Okusunlar ruhum için "Kul hüvellah" ayeti	12	Nazeninim gitti cennet bağına/Firakı düştü valideynin canına Ziyâretteden murâd bir duâdır/Bugün bana ise yarın sanadır		

Tablo 5: Hasseki Mezar Taşları Kitabelerinde Geçen Dua-Niyaz ve Yakarışlar

Mezar taşı kitabelerinde geçen dua, niyaz ve yakarışlar belli bir edebi incelik içermektedir. Bunlar dönemin dilene, edebi üslubuna dair bilgiler sunduğu gibi toplumun dini

inanç, itikat gibi iman esasları üzerinden mezhebi, hatta tarikat ve tasavvufi seyrine dair bilgiler de ihtiva etmektedir. Hasseki mezar taşı kitabelerinde 17 farklı dua, niyaz veya karış içeren ifade mevcuttur. Bazı taşların ise dua kısımlarında herhangi ibare bulunmamaktadır.

No	Kimlik Tanımı	Tarih Hicri/Miladi	Serlevha	Başlık	Dua
1	Doknalhel-Hâc Ahmed zâde SeyyidAhmed Efendi	21 Cemaziye'l- evvel 1228/ 22 Mayıs 1813	El-bâkî	Nezkebî Kavuk	Meskenim dağlar başında sahraya hacet kalmadı/Yârelarımt op top olmuş cerrâhahâcet kalmadı
2	Bodur el-Hâc Mustafa Ağa	1228/1813	Hüve'l- bâkî	Burma Kavuk	Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân/Bi- hakk-ı 'arş-ı a'zâmnûr-ı Kur'ân/Gelüb kabrim ziyâret eden ihvân/Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân
3	Hacı Mustafa Ağa'nın kerimesi Aişe	1228/1813	El-bâkî	Yok	Hamlini vaz' eyler iken eyledi terk-i fenâ/Ol habîbi hürmetine mağfiret kıl yârabbenâ/ Doymayubgenliği ne bu civân/Rahmete müstağrak ide gani bari hüdâ
4	Efendioğlu Osman'ın Kerimesi	1229/1814	Hüve'l- bâkî	Başlık Altında Gül	Lütfeyle meskenim kıl yâ Hüdâbâğ-ı

	vabadan merhume Fatıma				cenân/ Almadım dünyâ damurâdımna- murâd oldum bugün/Vere cennette murâdım bana hallâk-ı cihân
5	Küçük Hacı Muhammed oğlu Ali Molla	1241/1825	Hüve'l- bâkî	Düz Destarlı Kavuk	Nazeninim gitti cennet bağına/Firakı kaldı valideyni canına
6	Uzun Abdullah oğlu Mehmed'in kızı Hadice	1243/1827	Hüve'l- bâkî	Mimari	-
7	Piştov ile kendini öldüren Hasan oğlu Mesir	1250/1834	Hû yâ	Düz Destarlı Kavuk	-
8	Kadı İsmail'in oğlu merhum Şerif Ali	1254/1838	Yâ rahîm	Düz Destarlı Kavuk	-
9	Hacı Mehmed oğlu Süleyman'ın kerimesi Gülsüm	1255/1839	-	Mimari	Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân/Bi- hakk-ı 'arş-ı a'zâmnûr-ı Kur'ân
10	Tekeli Hüseyin Efendi	1256/1840	Yâ rahîm	Düz Destarlı Kavuk	-
11	Ali'nin oğlu Âlemdâr Mustafa Ağa	1257/1841	Hüve'l- muîn	Kırık	Îlâhî ravza-i cenân/Eyle makâmın hemân
12	Koca Ömer oğlu Koca Ahmed	1257/1841	Âhmine'l- mevt	Düz Destarlı Kavuk	-
13	Ali oğlu Hacı Mehmed	1261/1845	Âhmine'l- mevt	Düz Destarlı Kavuk	Îlâhî ente Rahmanî Recaî minke gufranî
14	Kara Mehmed oğlu Ali	1265/1849	Hüve'l hayy	Düz Destarlı Kavuk	Bir âdemin ne kadar olursa şânı/Âkibet iki taş olur nişânı.
15	Bayaroğlu Muhammed oğlu	1267/1851	Âhmine'l- mevt	Fes	-

	Seyyid Hasan				
16	Koca Hüseyin oğlu merhum Hasan Ağa	1274/1857	Ah mevt	Geometrik	Cihâna doymadı cânım
17	Kara Beşlioğlu Mustafa	1285/1868	Hüve'l- bâkî	Düz Destarlı Kavuk	İlâhî ravza-i cenân/ Eyle makâmın emin
18	Kara Mustafa kızı Fatıma	1285/1868	Mevt	Bitkisel	-
19	Solak Mehmed'in kerimesi Ümmü Gülsüm	1285/1868	Mevt	Bitkisel	-
20	İnce Oğlanın oğlu Abdullah kızı Hadice	1286/1869	Hüve'lhayy	Bitkisel	Nazeninim gitti cennet bağına/Firakı düştü valideynin canına
21	Hüseyin Efendi bin Abdullah Ağa	1318/1901	Âhmîne'l- mevt	Düz Destarlı Kavuk	Ziyâretteden murâd bir duâdır/Bugün bana ise yarın sanadır
22	Sağır Ali'nin oğlu Ahmed	Silik	Hüve'l- bâkî	Kırık	-

*Tablo 6: Hasseki Camii Yanı Mezar Taşları*

No	Kimlik Tanımı	Tarih Hicri/Miladi	Serlevha	Başlık	Dua
1	Merhum ve mağfur leh Mağribli kerimesi Halime	1202/1787	Hüve'l- muîn	Mimari	-
2	Bayar Mustafa'nın zevcesi merhume Aişe	1215/1800	Hüve'l- muîn	Bitkisel	-
3	Mustafa oğlu Mehmed	1215/1800	Âhmîne'l- mevt	Kırık	-
4	Osman Kerimesi merhum Ümmü Gülsüm	1216/1801	Âhmîne'l- mevt	Bitkisel	-

5	Hacı Mehmed oğlu merhum Seyyid Mustafa Reis	1222/1807	Hüve'l- muîn	Bitkisel	İlâhî ravza-i cenân eylemekâmın.
6	Efendi oğlu Osman'ın oğlu vebadan merhum olan Mehmed	1229/1814	El-bâkî	Düz sarık	El çekip bilocmleden ettim bakâyarihleti/ Terk edip geriye ve mal mülkü devleti/ Kabrim ziyaret eyleyen ihvan/ Okusunlar ruhum için “Kul hüvallah” ayeti.
7	Abdullah kızı Hadice	1256/1840	Ya rahman	Bitkisel	-
8	Koca Osman'ın kızı merhume Emine Kadın	1261/1845	Âhmine'l- mevt	Bitkisel	Okuya bir Fâtiha rahmetenlil'âlemîn
9	Mehmed'in kızı merhume Ümmü Gülsün	1264/1847	Âh mevt	Bitkisel	-
10	Merhum Köse Hasan oğlu kerimesi Hâlîme Hanım	1268/1851	Hüve'l- bâkî	Bitkisel	Âh ile zâr kıl gençliğme, Doymadım Hasret fâni/ Cihânda böyle ömür sürmedim.
11	Halil'in oğlu merhum ve mağfur Muhammed	1271/1854	Hüve'lhayy	Fes	-
12	İbrahim oğlu Şerif Hacı Hüseyin	1271/1854	Hüve'lhayy	Düz Sarık	Cihâna doymadı cânım,
13	Süleyman kerimesi Aişe	1273/1856	Hüve'lhayy	Bitkisel	-
14	Hacı Ali kerimesi İbrahim zevcesi Aişe	1278/1861	Âh mevt	Bitkisel	İlâhî ravza-i cenân eyle
15	Hatib oğlu merhum Abdullah	1278/1861	Hüve'lhayy	Düz Sarık	-



16	Şerif Muhammed'in kerimesi Rukiye	1279/1862	Hüve'l- bâkî	Bitkisel	-
17	Süleyman oğlu Ali	1280/1863	Mevt	Fes	-
18	Çandar oğlu Hüseyin Kerimesi Ümmü Gülsüm	1285/1868	Hüve'l- bâkî	Bitkisel	-
19	Hatib Mehmet Ali oğlu Abdullah	1285/1868	Mevt	Fes	-
20	Toknevî Hevâcezâde Es- seyyid Mehmed Efendi	1286/1869	Hüve'lhayy	Çapraz Kavuk	İlâhî ravza-i cenân eyle makâmın heman.
21	Balçık oğlu Küçük Mehmed'in oğlu Seyyid Ahmed	1287/1870	Hüve'lhayy	Kırık	-
22	Küçük Hüseyin oğlu Mehmed kerimesi Fatıma	1288/1871	Mevt	Bitkisel	-
23	Âyan Osman Kerimesi Halîme	1290/1873	Âh mevt	Bitkisel	-
24	Hacı Mehmed'in oğlu merhum ve mağfur Süleyman	1290/1873	Hüve'lhayy	Düz Sarık	-
25	Âyan Osman Kerimesi Fatıma	1295/1878	Âh mevt	Bitkisel	-
26	Âyan Osman Kerimesi Ümmü Gülsüm	1295/1878	Âhmîne'l- mevt	Bitkisel	-
27	Bayır Hasan oğlu Çakır Ali kerimesi Fatıma	1295/1878	Hüve'lhayy	Bitkisel	-
28	Hacı Hüseyin oğlu İbrahim Ağa mahdumu Halil	1295/1878	Âhmîne'l- mevt	Fes	Cihâna doymadı cânım/ Ecel yaktığı rıbanım.
29	Halil Ağannın kerimesi Fatıma	1300/1883	-	Bitkisel	-
30	Hatib Mehmed'in	1300/1883	Hüve'l	Düz sarık	-

	oğlu Hatib Osman		hayy		
31	Merhum Toban Hüseyin oğlu Hasan	1306/1889	Âh mevt	Fes	-
32	Hacı Hüseyin oğlu Mehmed'in kerimesi Aişe	1309/1892	Hüve'l hayy	Bitkisel	-
33	Abdullah kerimesi Azize Hatun	1310/1893	Âhmine'l- mevt	Kırık	-
34	Merhum Köse Hasan Kerimesi Ümmü Gülsüm	1318/1901	Hüve'l- bâkî	Bitkisel	-
35	Ali bin İbrahim	1321/1904	Hüve'l- bâkî	Fes	-
35	Ömer oğlu Ali Çavuş kerimesi Ümmü Gülsüm	1327/1910	Âh ölüm	Bitkisel	-
37	Kara Ali oğlu Halil	1334/1917	Âh ölüm	Ay yıldız	İlâhî ravza-i cenân/Eyle makâmın hemân
38	Hocazâde Ali Efendi oğlu Hacı Mustafa	(Rumî) 1338/ 1922	Âh ölüm	Fes	-

*Tablo 7: Hasseki Yukarı Mezarlıkta Yer Alan Mezar Taşları*

## Sonuç

Karaburun'un XV. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girdiği ve Çeşme kazasına bağlı bir nahiye olduğu bilinmektedir. XVII. yüzyıla gelindiğinde ise artık idari yapısı kazaya dönüşmüştür. Haseki de bu dönemde Karaburun kazasına tabi bir karye olarak teşekkül etmiş olmalıdır. XIX. yüzyıl başlarına kadar kaza statüsünü koruyan Karaburun, Çeşme ve Seferihisar ile beraber nahiye olarak İzmir Livası'na bağlanmıştır. Osmanlı arşiv belgelerinde Haseki olarak geçen köy, günümüzde Hasseki şeklinde ifade edilmektedir. Hasseki 2012 yılına kadar İzmir'in Karaburun ilçesine bağlı bir köy durumunda iken büyükşehir yasasıyla bu tarihten sonra resmi manada mahalle olarak tanımlanmıştır. Karaburun'un 16 mahallesi içerisinde nüfus miktarı bakımından, 13. sırada bulunmaktadır. Karaburun'a 12 km. uzaklıkta olup, ilçenin kuzey batısında yer almaktadır. İncelemeye konu teşkil eden Hasseki mezar taşlarına, Hasseki Camii haziresinde ve mahallenin yukarı mezarlığında ulaşılmıştır. Toplam 60 mezar taşı kitabesi değerlendirme kapsamına alınmıştır. Camii haziresinde tespit edilen 22 kitabe içeren mezar taşları sökülü vaziyette olup, yukarı mezarlıkta bulunan 38 taş ise mezar başlarında dikili durumdadır.

Miladi 1787 yılı ile 1922 yılları arasını kapsayan Osmanlı son dönemiyle tarihlenen dilimi içeren Hasseki mezar taşlarının büyük çoğunluğu, 19. yüzyıla aittir. Bu taşlar köyün sosyal, ekonomik, kültürel ve dini hayatına ilişkin önemli ipuçları ihtiva etmektedir. Kitabelerde hacı, ağa, efendi, seyyid, kadı, âlemdâr, âyan, hatib, çavuş, beşli, reis, hatun ve kadın unvanlarına rastlanmıştır. Bir iskeleyle denize de bağlanan köyün ahalişi içerisinde, reis unvanlı kişilerin bulunması köyde denizcilik faaliyetleriyle uğraşan kişilerin olduğunu da göstermektedir. Hem Hasseki Camii haziresinde hem de Hasseki yukarı mezarlığında rastlanan mezar taşı kitabelerinde geçen lakap ve sülale isimlerinin, genelde kişilerin fiziksel görünüşleri, karakterleri, memleketleri, mesleki durumları, kimi uzvi arazları gibi özellikleri üzerinden şekillendiği anlaşılmaktadır.

Hasseki'de tespit edilen kitabeli mezar taşlarının farklı başlık ve süslemeleri bünyesinde barındığı görülmektedir. Bunlar içerisinde sayı bakımından başta bitkisel motifli taşlar ilk sıradadır. Sonrasında başlığında kavuk, fes, sarık, mimari motif, geometrik şekil, ay yıldız ve gül motifi olan taşlar gelmektedir. Ayrıca beş mezar taşının başlığı kırık olup, birinin ise herhangi bir süslemesi yoktur. Taşların serlevha kısmında Allah'a hamd ü senâ veya ölüme bir yakarış ibaresi bulunmaktadır. Kullanım sıklığına göre sırasıyla rastlanan serlevha

ifadeleri, “Hüve'l hayy”, “Hüve'l-bâkî”, “Ah mine'l-mevt”, “Ah mevt”, “Mevt”, “El-bâkî”, “Ah! Ölüm”, “Yâ rahîm”, “Hû yâ” ve “Yârahman”dır. İki mezar taşı kitabesinin ise serlevhası mevcut değildir. Ayrıca mezar taşı kitabelerinin bazılarında dua kısmı yer almaktadır. Allah’a niyaz ve yakarış içeren bu ifadeler sayesinde kitabe dilindeki edebi özellikleri, toplumun, inanç, itikat ve iman esaslarını görmek mümkündür.

## Kaynaklar

### I. Arşiv Kaynakları

Salname-i Vilayet-i Aydın, H.1296/M.1878, Vilayet Basımevi.

Salname-i Vilayet-i Aydın, H.1300/M.1882, Vilayet Basımevi.

Salname-i Vilayet-i Aydın, H.1311/M.1893, Vilayet Basımevi.

Salname-i Vilayet-i Aydın, H.1312/M.1894, Vilayet Basımevi.

Salname-i Vilayet-i Aydın, H.1313/M.1895, Vilayet Basımevi.

Salname-i Vilayet-i Aydın, H.1326/M.1908, Vilayet Basımevi.

### III. Telif ve Tetkik Eserler

BAYKARA, T., *İzmir Şehri ve Tarihi*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1974

....., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.

EMİR, S. - ARSAN D. Z. - KİPER, N., "Karaburun Yarımadası (İzmir) Kırsal Mimarlık Envanteri 2004 Yılı Çalışmaları: Çullu ve Hisarcık Köyleri", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 4/2005, s. 161-186.

EMİR, S. - KİPER, N., "Karaburun Yarımadası (İzmir) Mezar Taşları Envanteri 2004 Yılı Çalışmaları: Çullu Köyü", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 4/2005, s. 187-201.

....., "Karaburun Yarımadası (İzmir) Mezar Taşları Envanteri 2005 Yılı Çalışmaları: Hisarcık, Ambarseki ve Saip Köyleri", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 5/2006, s. 117-133.

....., "Karaburun Yarımadası (İzmir) Mezar Taşları Envanteri 2006-2007 Çalışmaları I: Eski Mordoğan, Çatalkaya, Hacılar, İncik, Kösedere ve Eğlenhoca Köyleri" *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 6/2007, s. 151-196.

KAHRAMAN, S., (Hazırlayan), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 9. Kitap I. C., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

GOFFMAN, D., *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

GÜNTÜRKÜN, B. -TELCİ, C., *Karaburun*, Karaburun Koruma Derneği Yayını, İstanbul 1996.

IŞIK, Ş., *Karaburun Yarımadasının Tarihsel Coğrafiyası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2002.

KÜTÜKOĞLU, M., *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.

MEHMED SÜREYYÂ, *Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye)*, I-IV, Matbaa-i Âmire, İstanbul H.1308-H.1311

MORALI, N., *Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1976.

NAKRACAS, G., *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.

PANZAC, D., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, (Çev. Serap Yılmaz), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.

SERÇE, E., *İzmir ve Çevresi Resmi ve Özel Binalar İstatistiği 1918*, Akademi Kitabevi, İzmir 1998.

<https://www.nufusune.com/karaburun-ilce-nufusu-izmir> (12.11.2022).

**Ekler:**



*Yukarı Mezarlık ve arkada Hasseki Köyü.*



*Yukarı Mezarlık genel görünüm.*







*Hasseki Köyü Yukarı Mezarlıkta yer alan mezar taşı örnekleri.*



*Hasseki Köyü Cami Yanı Mezarlığı. Genel görünüm.*



*Hasseki Köyü Cami Yanı Mezarlığı. Dağınık durumdaki mezar taşları.*







*Haseki Köyü Cami yanı mezarlığında yer alan mezar taşı örnekleri.*